

УДК 346.91

DOI: 10.33663/1563-3349-2020-87-87

О. Л. СОЛОВЙОВ

ФОРМИ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА: ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Розкрито види та особливості форм господарського судочинства, проаналізовано місце кожного виду провадження у господарському судочинстві в системі інших видів проваджень, виявлено спільні та відмінні риси різних форм господарського судочинства. Встановлено, що сучасне господарське процесуальне законодавство України передбачає такі форми вирішення господарських спорів: наказне провадження; позовне провадження (у вигляді загального або спрощеного); провадження у справах про банкрутство. Автор доходить висновку, що у справах, які можуть бути розглянуті у порядку наказного провадження, особа має певний вибір – або звернутися до суду із позовною заявою, або із заявою про видачу судового наказу.

Ключові слова: господарське судочинство, господарський процес, позовне провадження, наказне провадження, загальне позовне провадження, спрощене позовне провадження.

Soloviov Oleg. Forms of economic judicial procedure: types and features

The article reveals the types and features of forms of economic litigation, analyzes the place of each type of proceedings in economic litigation in the system of other types of proceedings, identifies common and distinctive features of different forms of economic litigation. It is established that the modern economic procedural legislation of Ukraine provides for the following forms of resolving commercial disputes: injunctive proceedings; claim proceedings (in the form of general or simplified); bankruptcy proceedings. Based on the results of the study, the author concludes that in cases that can be considered by way of injunctive proceedings, a person has a choice – either to apply to the court with a statement of claim, or with a statement on the issuance of a court order.

Key words: economic litigation, economic process, claim proceedings, order proceedings, general claim proceedings, simplified claim proceedings.

Із прийняттям нової редакції Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) у 2017 р. запроваджено значні нововведення до згаданого кодексу, які мали за мету посилити захист прав та інтересів учасників господарських пра-

вовідносин. Однією із ключових новел було проведення диференціації форм господарського судочинства. Диференціація правового регулювання є однією з основних тенденцій розвитку системи процесуального права, що особливо чітко простежується протягом останніх десятиліть [1].

Актуальні питання удосконалення господарського судочинства неодноразово були предметом наукових пошуків вітчизняних дослідників, серед яких слід відзначити О.А. Беляневич, А.Г. Бобкову, А.А. Бутирського, Н.В. Іванюту, Л.М. Ніколенко, О.П. Подчерковного, Д.М. Притику, В.В. Резнікову, Т.В. Степанову, Є.А. Таликіна, О. Фонову, В.С. Щербину та ін. Водночас питання видів та особливостей форм господарського судочинства залишаються малодослідженими, що обумовлює необхідність їх аналізу.

Метою даної статті є розкриття видів та особливостей форм господарського судочинства, аналіз місця кожного виду провадження у господарському судочинстві в системі інших видів проваджень, виявлення спільних та відмінних рис різних форм господарського судочинства.

Запровадження диференціації форм господарського судочинства у 2017 р. було нагальним кроком, тому що недоцільно витрачати однакову кількість часу на справи різної складності. Слід зауважити, що попередня редакція ГПК України не передбачала застосування спрощених механізмів вирішення господарських спорів у сучасному вигляді. Однак весь час свого існування господарські (а до цього арбітражні) суди намагалися застосовувати процесуальні механізми для розвантаження судів.

Одним із таких механізмів було застосування доарбітражного врегулювання. Так, ч. 5-6 ст. 8 Арбітражного процесуального кодексу України передбачала, що якщо у відповіді про визнання претензії не повідомляється про перерахування визнаної суми, заявник претензії по закінченні 20 днів після одержання відповіді має право пред'явити до банку розпорядження про списання у безспірному порядку визнаної боржником суми. До розпорядження додається відповідь боржника, а якщо в ній не зазначено розмір визнаної суми, то до розпорядження додається також копія претензії. Установи банку зобов'язані приймати розпорядження про безспірне списання коштів і в тих випадках, коли

боржник, визнавши претензію, просить з різних причин не стягувати з нього визнану суму [2].

Сучасний ГПК України у ст. 12 передбачає такі форми вирішення господарських спорів: наказне провадження; позовне провадження (у вигляді загального або спрощеного); провадження у справах про банкрутство.

Наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо. Така форма господарського судочинства може застосовуватися за вимогами про стягнення грошової заборгованості за договором, укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Із заявою про видачу судового наказу може звернутися особа, якій належить право вимоги. При цьому заявником та боржником в наказному провадженні можуть бути юридичні особи та фізичні особи – підприємці.

Отже, у наказному провадженні заявник звертається до суду із заявою, тут відсутній поділ сторін справи на позивача та відповідача (замість них є стягувач та боржник), а також відсутній спір про право. У даному виді провадження господарський суд не вирішує спір по суті, а лише перевіряє обґрунтованість вимог стягувача, за наслідком чого може видати судовий наказ, який є виконавчим документом.

Позовна форма захисту порушеного права, свободи чи інтересу використовується як інструмент захисту в різних галузях матеріального і процесуального права і тим самим набуває конститутивного значення для формування галузей процесуального права, але тим не менш уособлює універсальні, загальні конструкції у різних видах судочинства [3]. Позовне провадження, у свою чергу, поділяється на загальне і спрощене.

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Згадана форма вирішення господарського спору застосовується для вирішення малозначних справ, під якими законодавець у ч. 5 ст. 12 ГПК України передбачив справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб,

а також справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [4]. Спрощене провадження є ефективним засобом прискорення судового розгляду справи, економічним способом вирішення господарсько-правового конфлікту в судовому порядку та необхідним елементом переходу до електронного судочинства. У цьому є його основні здобутки та переваги порівняно із загальними правилами позовного провадження [5].

Згідно ч. 3 ст. 247 ГПК України при вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного або загального позовного провадження суд враховує: 1) ціну позову; 2) значення справи для сторін; 3) обраний позивачем спосіб захисту; 4) категорію та складність справи; 5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо; 6) кількість сторін та інших учасників справи; 7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; 8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

Сама назва «спрощене провадження» цілком відповідає змісту цієї форми господарського судочинства, оскільки в ній не проводиться підготовче провадження, відсутні дебати та не застосовуються покази свідків. Під спрощеним провадженням у науці розуміється процесуальна форма, яка характеризується наявністю таких елементів автономної моделі провадження, як субпровадження або певного підвиду позовного провадження [6]. Ключовими ознаками спрощеного провадження у господарському судочинстві, на думку О.О. Іванова, є: завершеність процесуального циклу в межах певної судової інстанції; скорочення кількості процесуальних дій або системна зміна способу їх вчинення; звуження процесуальних можливостей суду й учасників процесу; обмеженість застосування щодо визначеного кола справ [7].

Ю. Бездоля, аналізуючи ще проект нової редакції ГПК України, доходила обґрунтованого висновку про те, що наказне та спрощене позовне провадження покликані розвантажити суди та прискорити розгляд менш складних господарських справ, що, безумовно, з одного боку, сприятиме оперативності госпо-

дарського процесу, а з іншого — дасть господарському суду можливість приділити більше часу та уваги розгляду більш складних, зокрема за ознакою категорії спору, справ [8].

Н.В. Іванюта спрощене позовне провадження пропонує визначати як результат диференціації позовної форми захисту шляхом спрощення й усічення організаційних і функціональних елементів розгляду та вирішення справ, віднесених до малозначних, за наявності низки оцінних умов, крім випадків, визначених законодавством; наказне провадження — як результат диференціації господарської процесуальної форми захисту шляхом усічення організаційних та функціональних елементів розгляду та вирішення справи про стягнення грошової заборгованості із гранично позначеними лімітами [9].

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні. Для усунення непорозумінь при визначенні форми господарського судочинства законодавець у ч. 4 ст. 247 ГПК України визначив, які справи не можуть бути розглянуті у порядку спрощеного позовного провадження. Зокрема, це справи про банкрутство; за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство; у спорах, які виникають з корпоративних відносин, та спорах з правочинів щодо корпоративних прав (акцій); у спорах щодо захисту прав інтелектуальної власності, крім справ про стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; у спорах, що виникають з відносин, пов'язаних із захистом економічної конкуренції, обмеженням монополізму в господарській діяльності, захистом від недобросовісної конкуренції; у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних такою посадовою особою юридичній особі її діями (бездіяльністю); у спорах щодо приватизації державного чи комунального майна; в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Аналіз положень ч. 2 ст. 148 ГПК України показує, що у справах, які можуть бути розглянуті у порядку наказного проваджен-

ня, особа має певний вибір — або звернутися до суду із позовною заявою, або із заявою про видачу судового наказу. Тобто вибір між позовним і наказним провадженням залежить від особи, яка звертається до суду. Вибір же між загальним і спрощеним позовним провадженням значною мірою залежить від судді господарського суду, який вирішує питання про відкриття провадження у справі. Так, позивач може у позовній заяві клопотати перед судом про розгляд його справи у порядку спрощеного, а не загального позовного провадження, але остаточне рішення у цьому питанні приймає господарський суд. Адже встановивши у ГПК України перелік справ, які мають розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження, законодавець не встановив жодних процесуальних наслідків для випадків, коли малозначна справа чи справа незначної складності буде розглянута за правилами загального, а не спрощеного позовного провадження.

Для справ загального позовного провадження характерна чітка послідовність дій суду при вирішенні господарських спорів, а саме: підготовче провадження, яке має бути проведене протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі (у виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду); розгляд справи по суті, який має розпочатись не пізніше ніж через шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі, а сам строк такого розгляду не повинен перевищувати тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті.

Крім того, згідно з ч. 1 ст. 33 ГПК України справи у судах першої інстанції розглядаються суддею одноособово, крім випадків, визначених ГПК України. Будь-яку справу, що віднесено до підсудності суду першої інстанції, залежно від категорії і складності справи, може бути розглянуто колегіально у складі трьох суддів, крім справ, які розглядаються в порядку наказного і спрощеного позовного провадження. Тобто колегіальний розгляд справи характерний тільки для загального позовного провадження і для провадження у справі про банкрутство.

Відмінність між загальним та спрощеним позовним провадженням полягає також у строках складання повного тексту

рішень. Так, відповідно до ч. 6 ст. 233 ГПК України у виняткових випадках залежно від складності справи складання повного рішення (постанови) суду може бути відкладено на строк не більш як десять днів, а якщо справа розглянута у порядку спрощеного провадження – п'ять днів з дня закінчення розгляду справи. Такий підхід законодавця є не зовсім зрозумілим, тому що ГПК України не передбачає якогось спрощеного змісту рішення для справ спрощеного позовного провадження, у зв'язку з чим пропонуємо уніфікувати підхід до строку складання повного тексту рішення незалежно від виду позовного провадження.

Отже, загальне позовне провадження є найбільш повним варіантом розгляду господарської справи, позаяк у цьому виді провадження знаходять своє яскраве вираження всі етапи та принципи господарського процесу. Саме в цьому виді провадження у господарського суду є найбільше часу та процесуальних можливостей для детального та всебічного вивчення обставин справи. Водночас загальне позовне провадження є найбільш тривалим порівняно із спрощеним позовним та наказним провадженням, у зв'язку з чим даний вид провадження не можна назвати оперативним.

Справи про банкрутство мають власну специфіку і не віднесені до традиційних судових способів вирішення господарських спорів. Господарські суди розглядають справи про банкрутство у порядку, передбаченому ГПК України для позовного провадження, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (ч. 6 ст. 12 ГПК України). У даному випадку маємо правову колізію, тому що Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» припинив свою дію 21 жовтня 2019 р. і замість нього діє Кодекс України з процедур банкрутства, який у ч. 1 ст. 2 передбачає, що провадження у справах про банкрутство регулюється цим Кодексом, Господарським процесуальним кодексом України, іншими законами України [10].

При розгляді справ про банкрутство використовуються окремі інститути ГПК України, але Кодекс України з процедур банкрутства також містить достатню кількість процесуальних норм,

що дозволяє визначити його (Кодекс) як матеріально-процесуальний нормативно-правовий акт.

Проведене нами дослідження дозволяє дійти таких висновків. Сучасний ГПК України передбачає такі форми вирішення господарських спорів: наказне провадження; позовне провадження (у вигляді загального або спрощеного); провадження у справах про банкрутство. У справах, які можуть бути розглянуті у порядку наказного провадження, особа має певний вибір – або звернутися до суду із позовною заявою, або із заявою про видачу судового наказу. Тобто вибір між позовним і наказним провадженням залежить від особи, яка звертається до суду. Вибір же між загальним і спрощеним позовним провадженням значною мірою залежить від судді господарського суду, який вирішує питання про відкриття провадження у справі. Загальне позовне провадження є найбільш повним варіантом розгляду господарської справи, позаяк у цьому виді провадження знаходять своє яскраве вираження всі етапи та принципи господарського процесу. Саме в цьому виді провадження у господарського суду є найбільше часу та процесуальних можливостей для детального та всебічного вивчення обставин справи.

1. Щербина В., Резнікова В. Сучасні тенденції розвитку господарського процесу України. *Право України*. 2017. № 9. С. 18. 2. Арбітражний процесуальний кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed19970613#Text>. 3. Татулич І. Ю. Правова природа позовного провадження. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Серія Правознавство. 2013. Вип. 714. С. 76. 4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed20200523#Text>. 5. Белікова О., Белікова Є. Спрощене провадження в господарському процесі та перспективи прискорення захисту прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 66. 6. Фонова О. Спрощені провадження у господарському процесі. *Право України*. 2017. № 9. С. 168. 7. Іванов О. О. Спрощене позовне провадження в господарському судочинстві: проблеми пошуку і визначення критеріїв відповідності специфіки спору порядку його розгляду і вирішення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 162. URL: http://rap.in.ua/4_2019/45.pdf. 8. Бездола Ю. Позовне провадження та його стадії: аналіз положень проекту Господарського процесуального кодексу України. *Право України*. 2017. № 9. С. 156. 9. Іванюта Н. В. Особливості господарсько-процесуальної форми у судочинстві. *Правові новели*. 2018. № 4. С. 306. 10. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України

від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.

References

1. Shcherbyna V., Rieznikova V. Suchasni tendentsii rozvytku hospodarskoho protsesu Ukrainy. *Pravo Ukrainy*. 2017. № 9. S. 18. 2. Arbitrazhnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 06 lystopada 1991 r. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed19970613#Text> (data zvernennia: 22.03.2020). 3. Tatulych I. Yu. Pravova pryroda pozovnoho provadzhenia. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*. Serii Pravoznavstvo. 2013. Vyp. 714. S. 76. 4. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 06 lystopada 1991 r. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed20200523#Text> (data zvernennia: 22.03.2020). 5. Bielikova O., Bielikova Ye. Sproshchene provadzhenia v hospodarskomu protsesi ta perspektyvy pryskorennia zakhystu prav. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2019. № 6. S. 66. 6. Fonova O. Sproshcheni provadzhenia u hospodarskomu protsesi. *Pravo Ukrainy*. 2017. № 9. S. 168. 7. Ivanov O. O. Sproshchene pozovne provadzhenia v hospodarskomu sudochynstvi: problemy poshuku i vyznachennia kryteriiv vidpovidnosti spetsyfiki sporu poriadku yoho rozghliadu i vyrishennia. *Porivnialno-analitychne pravo*. 2019. № 4. S. 162. URL: http://pap.in.ua/4_2019/45.pdf (data zvernennia: 22.03.2020). 8. Bezdolia Yu. Pozovne provadzhenia ta yoho stadii: analiz polozhen proektu Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy. *Pravo Ukrainy*. 2017. № 9. S. 156. 9. Ivaniuta N. V. Osoblyvosti hospodarsko-protsesualnoi formy u sudochynstvi. *Pravovi novely*. 2018. № 4. S. 306. 10. Kodeks Ukrainy z protsedur bankrutstva : Zakon Ukrainy vid 18 zhovtnia 2018 r. № 2597-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2019. № 19. St. 74.

Soloviov Oleg. Forms of economic judicial procedure: types and features

The author establishes that the modern economic procedural legislation of Ukraine provides for the following forms of resolving commercial disputes: order proceedings; claim proceedings (in the form of general or simplified); bankruptcy proceedings.

Based on the results of the study, the author concludes that in cases that can be considered by way of injunctive proceedings, a person has a choice – either to apply to the court with a statement of claim, or with a statement on the issuance of a court order. That is, the choice between lawsuit and injunction proceedings depends on the person going to court. The choice between general and simplified litigation largely depends on the judge of the commercial court, which decides on the opening of proceedings.

General litigation is characterized by a clear sequence of court actions in resolving commercial disputes, namely: preparatory proceedings, which must be conducted within sixty days from the date of the proceedings (in exceptional cases, for proper preparation of the case for consideration on the merits, this period may be extended for no more than thirty days at the request of one of the parties or on the initiative of the court); consideration

of the case on the merits, which must begin no later than sixty days from the date of opening the proceedings, and the term of such consideration shall not exceed thirty days from the date of commencement of the proceedings on the merits. General claim proceedings are the most «complete» option for considering a business case, because in this type of proceedings are clearly expressed all the stages and principles of the business process. It is in this type of proceedings that the commercial court has the most time and procedural opportunities for a detailed and comprehensive study of the circumstances of the case.

Key words: economic litigation, economic process, claim proceedings, order proceedings, general claim proceedings, simplified claim proceedings.